

Kõivupuu Marju keelelis-
kultuurilidsõst värvipaletist

Kae lk 2

Esimuudu intervjuu vahtsõ
luulõraamadu autoriga

Kae lk 3

Hainakuhja olõki-i
nii lihtsä är valluta

Kae lk 4

Tiatri SUVõ alostus: püüne pääle
jõud «Lell» ja tulõman om «Marss»

Piimäkuu pakk võrokõsõlõ umajago umakeelist tiatrit: Ähijärve veeren mängitäs aoluulist draamat «Lell» ja Lutsu külän lustilist luku «Marss».

«Lell» om säet püüne pääle Rahmani Jani sama päälkiräga näütemängo perrä, mille põhas omma elolidsõ johtumisõ. Lavastajatüü om tennü Trolla Agu (Tubina Taago tugõmisõl) ja mäng Karula tiatri.

Lavastusõn rännätäs tagasi 1940. aastidõ sisse ja tetäs eläväs Plaagi talo lugu. Inemiisl tult tuudaigo löüdä viise, kuis ello jäiä. Kõigil seo muidoki kõrda es lää. Ummõtõgi es jää elo tuul rassõl aol saisma – iks löüti võimaluusi, kuis elohimmo hoita.

Etendüse seen mindäs lootsikidõga üle Ähijärve ja piätüisi tetäs mitmõn mängokotussõn. Seo and julgustust, et huvilinõ saa tõtõst ossa läbielämisetiatri (elamusteater), nigu reklaamin lubatas. Üleskitmist olõ-õi külh inämb vaia tetä, selle et kõik etendüse omma vällä müüdü.

KABUNA KAILE

Urvastõ kerikun sai nätä vanna altarimaali. Urbanipäävä laadu aigu tetti aoluulaisi Krõõnstrõmi Triinu ja Vinnali Hannese juhtmisõl ülekaehus Urvastõ kerigu aoluust.

Urvastõ kerik om kõgõ esierälidsemb Eestin tuu poolõst, et taa om ainukõnõ maakerik, miä om ehitet ku basilika. Tuu tähendäs, et keskmäne lüüv om korõmb ja üllen omma aknõ. Kerigu kõgõ vanõmb keskaost peri osa om savikivist, a vahtsõmb tetti maakivist. Kõnõldi keriguopõtajist ja näide tettüst tüüst kerigu hääs. Kerigu remondis ja vällanägemises omma väega hulga annõtanu paikligu mõisaprovva ja -herrä. Aoluulasõ olli löõdnü kostki arhiivist ka inneskidse keriguopõtaja Gutglücki foto, miä kingiti kerikulõ. Parhillanõ opõtaja Salumetsa Üilar lubasi tuu panda tahvli pääle, kon omma mitmidõ timä iinkäüjide pildi. Kõgõ lõpus tuudi kerigu käärkambrist kõrras rahvalõ kaemisõs vällä vana altarimaal, miä ei olõ üllen olnu 1889. aastast pääle, ku kerik ehitedi suurõmbas. Vana maali pääl om kujotõt Kristust Ketsemanni aian. Päält kerigu ümbreehitämist es passi usupoliitiga peräst säänest maali inämb tagasi panda. Maali om tennü kuulsa baltisaksa kunstnik C. S. Walther 1855. aastal. Maal miildü parhillatsilõ inemiisile, a tagasi panda tuud ei saa, selle et altaril om tõnõ kuju.

FASTRÕ MARIKO jutt ja pilt

Kultuuriministri käve Võromaal

Minevä nädäli lõpun käve kultuuriministri Purga Heidy Võro maakunnan külän. Tä sai tan kokko paigapäälitide kultuurikõrraldajidõga, eräle viil Võro instituudi direktriga, ja läts edesi Setomaalõ. Uman kipõn graafikun löüdsä tä väiku ao Uma Lehe küsumüisile vastada.

Mi kandin om hulga vägevõt kultuurinaiasi, näütüses Kalkuna Mari, Hints Anna, Laanõ Triinu, kiä omma jõudnu uma loominguga Eestist välläpoolõ. Nimä ütles, et näide loomingu põhi om Võromaa perimuskultuur ja seo kandi kiil. Midä kultuuriministeerium saa tetä, et ka tulõvikun säänsit võimsit luujit tulnu?

Eks seo om kõik ti hindä kässin, nigu üteldäs. Ja tan om Võro instituut, kiä piäs kimmäle umma kullisilmä pääl hoitma, et tan kõik kinäste laabunu. Seo omgi kultuuri mõttõn riigi paiga pääl olõminõ tankandin, läbi Võro instituudi.

Midä mi kandi kultuurinemise pidänü tegemä, et kultuuriministri rohkõmb siia kanti jõudnu?

Tulõ hindäl inämb aigu löüdä, kutsit om hulga. A egä kõrd, ku siia tulõ, lätt süä lämmäs külh. Joba eelä õdagu siia jõudõn ja

RAHMANI JANI PILT

Kreutzwaldi muusõumi juhataja Hollo Aimi kultuuriministrile muusõummi näütämän.

paigapäälitide kultuurividäjide ja kõrraldajidõga kokko saiõn tekkü suvõ pääle järe kõrd, et tulõ iks siia tagasi tulla. A ma olõ tan iks käünü kah, ka mitteammõtlikult. Õga sis külänkäu-gi saa-i õnnõ ammõtligu olla, inemiisiga saa tõistmuudu kah kokko saia. Kultuurisündmüisi nimekiri om tan väega kirriv ja ma olõ näist iks ossa võtnu. A tulõ lihtsäle siia tulõkis tihtsämpä aigu löüdä.

Määndse omma Ti hindä kokkoputmisõ lõunaesti keele ja kultuuriga?

Õks mul om määnestki kokkoputmist, a egäpäivi seod inämb väega ei kõnõldõ. Ma olõ Elvast peri ja Elva om jäänü kohegi murdõkiili ristumisõ tii pääle. Sääl om lõunõ puult, Võro puult tulnu rahvast ja sis om Villändi puult tulnuid kah. Mu vanaesä om Villändi kandist peri, mu koton kõnõl-

di säänest mitmõsugumast murdõkiilt. Peris puhast murrõn ma kõnõlda ei mõista, võiolla kunagi opi är. A õks tiia säänsit ütlemiisi nigu «pliita alla», «kalidori pääle» ja «tuu või olla kül». Sääne olõ kiil, midä kõnõldi egän koton. Seost massa-i määnestki uhkust tetä täambädsel pääväl, sääne olõ harilik kodoelo kõigi jaos.

Küsse RAHMANI JAN

Väkev ja kodunõ lõõdsamihi plaadiesitluskontsõrt

VISSELI MALLE
Kangsti küläseltsi iistvidjä

Lehekuu 18. pääväl oll Kangsti külämajan umakandi lõõdsamehe Lindmõtsa Harri ja Moostest peri Hinrikusõ Henriku vahtsõst vällä tulnu lõõdsaplaadi «Kodutaeva all» kodudsõ olõmisõga näütämiskontsõrt.

Muistsidõ mängunippega tõtõlinõ lõõdsamiis Harri ja seoilma mängumooduga koolitõt ja joba tuntust kogunu lõõds- ja laulumiis Henrik kanni ette lugusiid plaadi päält ja muialt. Kõik telidü luo saiva kah är mängitüs. Lõõdsapallu vahapääle pajativa ülesastja mõnusiid juhtumiisi plaadi tegemise aost ja ülepää pikäst pillimehe elust. Esi ao mängumihi mängumuud kõlasi imekinäste kokku.

Kullõjis oll paiga pääle tullu pallu rahvamuusigahuviliisi nii lähküst ku kavvõmbalt, hulga lõõds- ja pillimihi ja esiki mitmõ väega tuntu tegijä nigu Visla Enrik pojaga Haapsalust

VISSELI MALLE PILT

Lindmõtsa Harri ja Hinrikuse Henrik plaadiesitluskontsõrdil pilli mängmän.

ja Põldsepä Margus Viländimaalt, kes kah pilli üskä haari ja rahvalõ pillilugusiid esitivä. Mõlõmbiidõ juurõ omma kah

muiduki siistkandist. Küläseltsi noorõ üllätivä väiku kodukohvikuga. Kangsti küläselts tennäs Harrit ja

Henrikut, pääle tuu ka kõiki küläliisi mõnusa kodudsõ õhk-kunna, ütetoitmisõ ja kinä olõmisõ iist!

Lump, kon kunna omma, om lõütü!

Kõnõldas, et Tamula järve viirde ollõv pistü pantu vahtsõnõ kujo, Navitrolla kujondõt kunn, kinkal tulõ suust mullikõisi vällä, miä pidävät viitama võro keelele ja toolõ, ku kergele või mullikõnõ lakja minnä, ku tedä helläste hoita ei mõista. Esi ei olõ ma viil toda kaema jõudnu, a plaani edimädsel võimalusõl minnä.

Kunsti ja muid ullituisi iks tetäs, tuu vasta ei saa. Joba sis, ku inemise viil kooban ellivä, kraapsõva nä koobasaina pääle tseh-kendüisi. Seost vahtsõst kujost Tamula järve veeren saa kimmä-le üts Võro liina maamärk, midä uudistaman käüdas. Hää om, et tego om paikligu kunstnigu tüüga, miä kõnõlõs tuust, miä võrokõisilõ tähtsä. Õkva todasamma, umma ja mi maal vällä-märgitüt, tulõgi rohkõmb näüdadä.

Valitsõjilõ ja otsustajilõ viil üts mõttõkõnõ: äkki pidänu järg-mädses sinnä kunna mano ka väiku suidsusanna pistü pandma. Sis saanu kinäste vastada, et tuu lump, kon kunna omma, om tansaman, sanna man.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Molvihk: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laiviorg@gmail.com

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:
Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee
Tellmine: AS Õhtuleht Kirjastus, tellimine.ee, tel 617 7717

Kiri Võrolt

Kiränik LUMISTE KATI and värskit mõttit,
kuimuudu egäpääväello vaeldust lõüdä,
ja märgotas tuust, miä parasjago
süäme pääl.

Võiuilillisaaga

Tunnõ hinnäst perämädsel aol nigu võiuilillisõdalanõ. Võitlõ võiuililli nimel, et mu hõela ja seo kotussõ päält harimalda naabri saanu kõrraligult üles haritus ja kütetüs. Ma tii taad parhilla uma suvila maatükü pääl ja jaga sõnna sotsiaal-meediän. Naabriilõ jääse ette mu võiuililli ja permakultuur. «Mis tuu viil om,» imehtäs üts konsõrvatiiv. «Hari hinnäst,» kosta vasta.

Naabri kutsi mullõ liina-valitsusõst ammõtnigu, luutu-sõn, et tuu minno trahvnu. Võl-la minno es tõmmata, trahvi es tetä, tulõriida pääle es tsusata. Tull vällä, et hain ei või olla korgõmb ku 20 sendimiitret. A pojengi, kallis naabri, kas nudistanu nuu kah lühembäs? Viil sai teedä, et Võrol omma naabri ütstõdsõlõ politseid ja ammõtnikkõ kutsnu lumõ varastamisõ peräst ja ku üts naabri tõdsõ kivi paigast om nihtanu. Kostus nigu absurd.

Mu jaos om võiuilille vasta võitlõminõ kah absurd ja täv-veste ullus. Õnnõs ei õnnistu naid lille kimmäle maa päält är häätä. Võiuilill om maapäaline pääväkerä, võimsa rohotaim. Võiuilill ja tõdsõ nurmõkasvu omma tähtsä putukidõ söögi ja liigirikkusõ peräst. Kullakarva häiermist saa taari, mett,

salatit, kapparit, hapõndõdud ja gurmeezüüki tetä. Terve kasv kõlbas süvvä.

Ma ei saa arvo, kost saa alustusõ sääne saldmada olõk nii võiuililli, permakultuuri ku tõistmuudu eloviie vasta. Nii sõidagi jalgrattaga, ütten käen vikaht, iin korvin ja takan latsõtoolin suur kotitäu niidetüt murru, midä ma pästse 77aastagadsõ Kalju hoovist. Plaani tuu multsis tetä. Kalju saa päält insulti õnnõ rulaatori-ga liiku. Tä lainas mullõ vikah-ti, et ma saanu vaivatuisi naab-ridõ meehehalva kergendä, selle et võiuililli omma joba päält 20 sendimiitre pikä. Osa andva joba siimnit, oi jähelüst! Ma ei rehkendävät sukugi naabridõ-ga. A et üle tii Kiräpää kand-sist ja hainamaiõ päält siimne tuulõga mitmit verstu linnõlda saava, tuu ei loe!

Olõ seo kevväi istutanu päält 1000 kasvo, külnü lille, mitte õnnõ võiuilille. Mullõ miildü-se kõik imelidse kasvu, kõigil näil om uma kimmäs osa ja kotus tan ilman. Võiuilill või kassu ja passis egäle poolõ.

Ku uma tõõ mano kimmäs jäiä, ei saa ullus võidulõ ja võimulõ. Ma umast võiuililli õigõspidämisest perrä ei anna. Las nä juurva sis uma maa pääl näid üteviisi vällä, seo om näi-de tragöödiä. Mullõ jääs mu võiuilillivabahas. Hõissa!

Targutami vähämb ja kõnõlami rohkõmb: uma hamõ ja uma särk piät õks ihu ligi olõma, kuis muidu Ku särgi säläst võtat, jääs hamõ alalõ

TARTO ENN KALEVI PILT

KÕIVUPUU MARJU,
timahavadsõ Eesti folkloristika aastapreemiä saanu
võrokõsõst tiidläne

lan võrokeelidse loengu, Võro liinan tetäs valla võrokeeline latsiaiarühm, nuur ja vana rahvas kõnõlas võro kiilt ja seon keelen loetas-kirõtõdas –, om ütäl vai tõdsõl inemisel õks viil hirm, et ku võro kiilt ammõt-likult kah naatas keeles nim-mama, sis tuu mõos kuikina halvastõ eesti keelele, et eesti kiil jääs tuuperäst nigu alasi ja sepävasara vahelõ: ütelt puult lits pääle inglüse kiil ja tõsõlt puult tsumva võrokõsõ uma keelega.

Talnan eläden ma saa tuust hirmust esiki arvu. Ku ma peie Talna Ülikoolin loengut võro keelest ja kultuurist, sis märkse üts üliopilanõ: «Teil, võrokõisil, om hää, teil jääs uma kiil õks alalõ, ku eesti keelele inämb

nii häste ei lähä...» No tiäti kül toda vanna sõnna: et ku võrokõnõ võtt särgi sälläst, sis jääs tälle viil hamõ alalõ; a ku eestlane võtt särgi sälläst, sis jääs õnnõ pallas iho...

Siinkotsil ma tahtnu noilõ, kiä võro kiilt paistusõ pelgä-vät, üldä, et pallo sis seo ilma aigu õks om säändsit riike, kon kõnõldas õnnõ ütte kiilt, riigikiilt. Siin ku sääll pruugitas vähämbiid kiili kah ja proovitas noidki elon hoita. Ei juhtu tuust määnestki hullu – vastapite, keelelis-kultuurilinõ värvipalett saa põnvamb ja rikkamb.

Mul lätäs õkvalt süä lämmäs, ku ma ütele Itaalia tudõngilõ kinkse är uma raamatukõsõ «Retoromaani muinasjuttõ» –

timä olf peri tuust piirkunnast, kon seod kiilt viil mõistõtas. Tä ütäl mullõ, et kõikõ muud, a sää-nest asja tä es mõistnu ilmangi arvada, ku Eestide opma tull, et saa siist uma lastõpõlvõ raama-du, a eesti keelen.

Mu jaos om topõldidentiteet tävveste normaalnõ asi, osa minust – ma saa olla võrokõnõ ja eestlane ütekõrraga. Kon võimalik, kõnõla võro keelen ja ku vaia, aja võro asja, selle et mu jaos omma väiku keele ja kultuuri tähtsä, umast keelest kõnõlõmalda. Nii et panõ kõigilõ süäme pääle – massa ei pellädä, ku mõnõl inemisel omgi kõrraga sällän nii särk ku hamõ. Ja noilõ, kes õks viil ajasõ sulõ horgulõ, et no kas taad võro kiilt om õks vaia, ütle – om külh. Väega om vaia. Uma hamõ ja uma särk lämmistäse ihho ja hinge.

Õnnõ ütte asja ma veidükese pelgä – pääasi, et võro kiil es muutunu keeles, millen tetäs õnnõ nallä, ku mõnõl niisama külälõrri. Selle et sääne staatus piirkundõ keelil nõuka-aigu jo olf – läbi küläjuttõ, medä aiõva Kärnä Ärni ja tõdsõ, sai mui-duki tetä ka valitsusõvastast kriitikak, miä riigikeelen olf vähä keerulinõ.

Nii et lepümi kokko: targu-tami vähämb ja kõnõlami roh-kõmb. Egäl puul kon vähägi saa ja kon om vähägi võimalik. Uma hamõ ja uma särk piät õks iho ligi olõma, kuis muidu.

Mehkamaal peeti lehekuu keskpaigan suurt koolipitu

Lehekuu keskmitsel puulpääväl olf Mõnistõ rahvamaja saalin armõdu pallu seo kandi kona-giitsi koolilatsi, kiä üle riigi ja kauõmbastki uma kooli pidulõ tullu. Peeti siin kandin koolitar-kusõ andmisõ 295. aastapäivä. Tuud tähtpäivä arvõstõdas aastast 1730, ku om teedüst üttest siit kandi mõisakoolist, aga võit arvada, et kuigi pallu mõistõ-ti siihn mõnõn kotun lukõ vai veidüki kiruta ku ennembi ja õpati jõudumüüdä latsilõ kah. Selle et Mehkamaa rahvas om aost aigu haridust tähtsäs pedä-nü ja tuu põhimõtõ om siiani alalõ. Kahju ennegi, et ku am-mutsõl aol tull rahval murõta ja tüüd tetä tuu jaos, et koolimaja olõman olõs ja taa suurõm-bas saanu ehitä, ku latsi järest manu tegüni, sis no tulõ murõta ja saista tuu iist, et kuuli hoobis kinni ei panda.

Aktus olf ladus, rõõmus ja illus. Mateõpõtaja Müürsepä Ene, kiä taad vedi, jäi rahva-lõ hään mõttõn kõrva, selle et jutt olf asjalik, rõõmus ja selge häälega ette kant. Jutu vahe-lõ esini praegutsõ koolilatsõ. «(Nii andõka!» kuuli ütte kooli-sõsard tasakõistõ ütlemän.

Esihennel olf veidü hal-lõ, et saalin es olõ enämb mu aigsõidõ õpõtajaid. Enämbüisi kantsõldasõ naa jo latsi tõsõn ja arvada, et põra rahuligum-ban ilman, a kiä viil alalõ, nuu omma nännü nii pallu edimiit-si koolipäivi ja lõpuaktuisi, et olkõ vaim külh nuur ja mõttõ piduüsegä koolimajan, ei kan-na enämb jala. Aig ei lupa toda tiid, nigu ütles ütten laulun ilus-tõ Tamra Kait.

JALANDI LIISPETI PILT

Koolipoisi aije pidurahvalõ mehkamaa keeli nallajuttu.

Pikaaolitsõ ja tragi õpõtaja Kõivupuu Leili ja Liira Juta olli saatunu umalt puult vaimu-ka salmikõsõga kõigile pidu-liisile tervüsi. Tuu läkitüse lugi ette Müürsepä Ene ja olf üles löüdünü ka pikaaolitse õpõtaja ja oppõala juhataja Türgi Lin-da aastakümneide takka kirja pantu mõttõ. Linda om ammu pilvapäältsen koolimajan, aga timä välläütlemise ei vananõ.

Kooli õppõjuht Kuslapi Ma-rin alusf aktusõ tennämise ossa kinnitüsega, et tund uma sällä takan auväärt minevikku ja kogukonna kimmäst tukõ. Nigu kogukond umal aol üt-it-sel nõul ja jõul rahvamajja ehitf, muusõumi asutajat avif ja vanavarra korja, nii tetäs ka põra ütenukun kõik mis vähägi võimalik, et haridus ja kultuur alalõ om ja arõnõs, et püsüs uma kiil ja miil.

Aumedaliid, teenetemedaliid ja meenemärke olf Marinal jagada hulgalõ inemiisile, kiä kooli hääs pallu tennü, aga taa henne üle om mi rahval kah

armõdu hää miil. Olf jo taal pidulgi viil pallu säänest rah-vast, kelle alasi kooliga ütten ka direktor Hirjel miilde tulõ kõgõ uma kimmä koolipapa olõki ja nallasoonõga. Ja taa ütlemise, medä kotun põlvõst põlvõ edesi om kõnõld, olli õks mi uman Harglõ murrakun.

Kiä sis siit kandi ja siit peri inemiisist ei tiä, et Marin om Hirjeli Hugo ja timä proua Linda tütretütär, kiä ka latsõst pääle Mehkamaa kiilt ja miilt kallis om pedäni. Ja ku Ma-rina vanaesä opas ja kantsõld Mõnistõ koolilatsi päält nellä-kümne ja Linda Hirjel päält kolmõkümne aasta, sis Ma-rin om taad rassõd ja tennä-mist väärt tüüd jo põra, ku ta viil nuur inemine, tennü päält kolmõkümne aasta.

Ku rahvamajast koolimajja minti, naksi pea mitmast klas-sist laulu- ja pillihelü kuulda olõma. Vääga hinnam olf nuile, kiä enämb ku katsükümmend viis aastat tagasi kooli lõpõti, muiduki vana koolimaja. Ega

nukk ja trepiastõ tulõf medägi miilde!

«Kae, see nägu tulõ mullõ külh tutva ette,» ütles konagi-ne tütrik soliidõn iän härräle ja saa vasta kallistusõ ja kinni-tüse: «Ma tiä sinnu kah!» Ja ku sis tuu tütrigu käest, kiä päält viiskümmend aastat ta-gasi siist lõputunnistusõ sai, küüsüt, et kiä taa olf, tunnistas tõnõ, et nimi ei tulõ miilde... Muiduki tullf sääntseid teretä-miisi ja hõikamiisi pallu ette, aga üts olf alasi kimmäs – tut-va olli umavahel kõik.

Õdagutsõl tandsupidul rahvamaja saalin es olõ põrma-dul jalatüt vapa platsi, aga tuu om Mehkamaal alasi nii ollu, et ku õks om hää, ummi inemiisi kõrraldõt pidu, om uma rahva tüü, vaiva ja raha toel ehitet maja täüs.

Edimiisti koolimaia taa kot-si pääle, konh põra nii latsiaid ku kuul olõman, nakaš Mõnis-tõ vald plaanma 1898. aastal ja 100 aasta peräst nakati vana koolimaja kõrvalõ ja taaga kok-ku ehitämä vahtsõt, kohe ka latsiaid mahus. Sügüselst saagi vahtnõ maja 25 aastat vanas.

Edimiitsi raamatuide ost-misest lainukogu jaos om 155 aastat ja tuust arvõstõdas-ki Mehkamaa raamatukogu sünniaigu.

Rahvamaja edimetsest pi-dust sai 85 aastat ja muu-sõum, mea ka Eesti edimene vabaõhumuusõum, pedä varsti 77. sünnipäivä.

Mehkamaa rahval om, mille üle uhkõ olla ja medä hoita.

Kübärä Kristi: luuja piät küdsämä

Toda juhtu-i peris egä päiv, et mõni vahtsõnõ võrokeeline luulökogo trüküst tulõ. Periselt juhtus säänest asja kõrra vai paar aastan. No om hinnäst raamatuga «Tei tuu tii» võro luulõ püüne pääle murdnu vahtsõnõ autor Kübärä (Küppar) Kristi. Timä kujondiid täüs ja väiku seto pututusõga luulõtusõ otsva egäpäävaelost andsakuisi, omma nalalidsõ, a suur jago näist kõnõlõs ka naasõs olõmisõst ja naasõs kasumisõst. Autor esi om ütelnü raamadu nimilehe pääl, et pia viistõistku aastakka tagasi üteldi tälle, et võro kiil olõ-i rassõ, ja soovitõdi üte sõna viisi kõnõlõma naada, selle et taa kiil om timä seen olõman. No om taa sis luulõraamatulõ kah murdnu. Uurimi, midä autoril hindäl hindä kaitsmisõs üteldä om.

Midä Sa hindä käest küsünü, ku tulnu lehe jaos vahtsõ luulõraamadu valmis-saamisõ peräst intervjuud anda, ja kuimuudu Sa toolõ küsümüsele vastanu?

Olõssi uurnu, mille seo raamadu vällätulõminõ ummõhtõ nii pallo aigu võtsõ. Sünnüs inemine nii ilma-du esimuudu eräliste paika säändse keele sisse, nakkas tuud hindäst vällä kõnõlõma-kirõtama, a sõs vinütas, õkva ku aigu olõssi igävaste käeh. Keele koolõsõ är, ku nii kavva ummi munõ otsit. Ja mis tuu pääle iks kostat. Inemine piät kütses saama. Maal vai muusiga vai raamat saa-i ilmahki valmis, a tuu värgi luuja esi piät saama. Nii valmis, õt lask hindä tetü aša lakja maailma uma elo pääle ni suurõs kasuma.

Edesi tulõva küsümüse, kon om tarvõtõtsitaatõ vai kujondiid Su luulõtuisist. Olõt sa nõun noilõ vastama?

A kohe ma päse. Ja näile om vast kiftimb vastada ku näütuses, kohe käänd SKP vai kuis mõotas Ameeriga ja Hiina vaihõlinõ komponendisõda mu hummogu-kohvi maiku. Hindä kujondiid ma jo veidü tiä. A vastussit? Kuis vastat näütises tuu Švejki küsümise pääle... Neläkõrralinõ maja,

majal om egä kõrra pääl katõsa akõnd, katusõ pääl kats pööninguakõnd ja kats korsnat, egä kõrra pääl om kats üürnikku. Nüüd ütelve mulle, herrä, mis aastal kuuli kuamehe vanaimä. No kaemi.

Kuimuudu Sa tuu tii teit?

Taa tii nakaš minno esiotse esi kratsma. Tull ni nühkse ku kassitükk vasta jalgu. Ai är, a ei tuust kassu. Olõt pruuvnu kassi är aia? Kuraasiga elläi om. Lätt õnnõ sõs, ku arvat, et no ma sõs laabitsõ. A sõs tege iks kõgõ hellü vai haukas üüse unõ päält su varbit. Ma es saa lõpus inämb tuust haukamisõst tõistmuudu vallalõ, ku lätsi pikäs aos är mõtsa ni klaarsõ säääl ku miis mehega. Vai naanõ tiiga.

Määne om sannalikõ naanõ Su seen, kiä and hallalõ nissa?

Vot seo om illos küsümüs! Veenust Sa jo tiät? Ei olõ sukugi sääne. A pehmekene om ja hiusidõ seen kasusõ seene, mafa. Tä seen om kilomiitride jago laulu ja tä kisk eläjijit ku magnõtiga lähkühe. Ja ma mõtlõ-i noid raipõsüüjit eläjijit. Om ku pokudõ Puuko, Sammõlhapõn ja Lumivalgõ üteh häitsväh ihoh.

Kas iho omgi periselt jõgi?

Herakleitos ütelf kõrd, õt ütte jõkkõ saa-i kats kõrda astu. Muutus kõgõ jõgi ni muutut sa esi. Pallo om ihoh vett? Keskmädselt 60 saandikku. A tuu olõ-i määnegi sajsja lump. Inemise seeh kõik kõgõ juusk. Ja jõgi olõ-i õnnõ vesi. Jõgi om jõõsäng, jõõhaina, jõõhelü. Nakkas lättest ni jõud lõpus kõigi ihodõ merre, koh mul vai Sul olõ-i määnestki vaiht.

Om tuu õigõ, et kurgi käävä tüül pikä rohilidsõ kleidiga?

Ma olõ näil tuud kleiti eski tüüst vabal aol juhtunu säläh nägemä, a tüül tuu näil jah õkva sääne vormirõivas. Ja olõ-i niimuudu, õt esädsõ kuigi tõistmuudu. Kõik üttemuudu kleidiga. Kuis näil sõs vaiht tetä? Tuu jaos om juhis palgat üts Õurovisiooni tiidmisega vanakurk, kinkal om tuu pääle õkva nõnna. Om tä esi miis vai naanõ, tuud tiä-i kiäki, a ildaigu tull vällä, õt täl om tõvõs määrät ATH.

PILT KÜBÄRÄ KRISTI ERÄKOGOST

Vahtsõ luulõraamadu autor Kübärä Kristi.

Miä avitas hätil kaala katõ kõrda käändä?

Vinnütüspink. Lühkeist kaala saa-i puult kõrdagi kohegi käändä. A piät kaema, õt kasuva Kuu pehmel aol ei juhtu tuud vinnütüst tegemä. Muido saa pallo ja või juhtu, õt käänd eski kolm kõrda. Kolm om joba pallo. Massa-i hädäle kah hätä tetä.

Määne tunnõ om olla edimäst põlvõ aiglanõ?

Mõista-i võrrõlda. Mul kah edimäne kõrd. Seo sääne pruuvmisõ värk – olõt veidükese aigu maru aiglanõ ja sõs oodat, õt mis juhtus. Ku ei juhtu midägi, sõs olõt jäl edesi. Või üteldä, õt ma olõ tiidläne. Tii märkmit ja ooda. A põnnõv. Nii põnnõv, õt võtt õkva sälä likõs.

Kumma valit, ku saat valli: kristallvaasi vai plastpangi?

Ma olõ sääne praktilidsõ luumusõga. Ku ma saa üte anomaga õnnõ ütte asja tetä, arva ma, õt tuu om poosõtaminõ. Ku ma näütisõs mõtlõ,

õt lähässi Tamula pääle kalalõ, sõs no määne jant tuu vaasiga paadin olõssi. Püsü-i pistü ja no mis sinnä mahus? Õnnõ kunnapoig. Nii õt ku saa, vali iks pangi.

Kuis löödä hainakuhäst nõkla üles?

Tuu om lihtsä! Mu mamma ütelf iks, õt hääd miist otsi ku tikutulõga. Mille ma sõs hääd nõkla kuigi tõistmuudu piäs otsma.

Määndsit nallu kala kõnõlõs?

Arvat nüüt, õt kala omma ju väiku, värmilidse ja läükvä ku latsi mängeasa – õt sõs omma näide nalla kah tsillõkõsõ ni pehmekese? A Sa näkkest olõt kuulnu? Näkk om tulnu viist, kallu siäst. Nä lumva sinno, a vai ku pallo targõmb om näid pelädä. Nii miildüs kallulõ kah, ku nafa seeh om konks ni nali esi om näil likõ ja must, nigu olõs voorimiis joba kolmat päivä kõrtsin joonu.

Küsse RAHMANI JAN

KRISTI KÜPPAR

TEI TUU TII
luulõtuisi kogo, 124 lk
Kristi Küppar 2025

Tervikut avit luvva ja toes oll' Kauksi Ülle
Hüvvä nõvnu jagi Raul Veede
Kiilt toimõnd Mariko Faster
Kaasõ- ja raamadupildi tekk Kristina Viin
Autori foto tekk aastagal 2024 Andres Viljasaar
Kujond ja külgi pääle sääd Priit Lööper

aig lugõ üülambih lambit
pääväga kuurdunuid tsirkõ
üüse varna riputõt hambit
ao aol heräjät virkõ
aig lugõ aolehte
kägo ku kuuk
lugõ, a kirjä ei suku
kiri nii valmis
ku muistinõ pruuk
aol egä päiv uma lugu
üts kõnõlõs
tõõnõ saa arvo
kolmandat muudu
nui neläs

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimmi perioolõmisõst ja tähendüsest.

Mootse

Seod nimme kand Eestin 34 inemist. Nime hulgast variantõst om alalõ *Moodis* – veidemb ku kuus kandjat. Nimi tegüsi Võnnu kihlkunna katõn mõisan, Kuristal ja Ahjal.

Kuristal sai seo nime Teriketsi külä Mootse talu pererahvas ja sugulasõ naabritallõn. Mootse talu ja suguvõsa nimme kirutõdi tuudagu Võnnu keriguraamatin *Motisse*. Hingõlugõmistõ 1826, kon talu nimme kirutõdi *Motzi*, panti priinimes kirja *Motz*. Hingõlugõmisõn 1834 ja edespiten oll' talunimi kirän ku *Mutze* ja sammamuudu ka priinimi: *Mutze*.

Ahja mõisan sai seo nime perekund, kiä olli keriguraamatin kah *Motisse* nimega. Nä olli peri lbaste küläst ja sai 1826 kirja nime *Mootz*. 20. aastasa alustusõn võisõ juhtuda, et nimekuju *Moots* pruugiti nii Ahja ku Kurista peritolu nimest. Mootse nimel oll' häste hulga kirälikke variantõs, a 19. aastagasaa lõpust naati ka Võnnu keriguraamatin kirutama *Mootze*. Rahvaluulõkorjaja Mootisse Jaan (1877–1952) lasõ käübele nimekuju *Moodis*. Ku oll' suur nimmi eestistamine ja kõrrastaminõ, sõs kinnitedigi ammõtlikõs kujjõs *Mootse* (vallalõ üteldi nimekujõst *Motisse*, *Mootiss*, *Mottisse*, *Motisse-Mootse* ja *Mõtzo*) ni *Moodis* (vallalõ üteldi nimekujust *Motisse*, nimmist *Vesso* ja *Vesser*).

Vana lisanimi om peri õnnõ Teriketsi küläst. Säääl panti joba

1627 kirja talupoig *Moytus*. 1688 panti kirja *Muddis Gödert* ja *Jurgen*. Ka 19. aastagasaa völdi üteldä nii [mootse] ku [muutse], selle et kolmandan välten sõna pikk *-o-* lättki *u-*sugutsõs.

Nime alussõs om apostli Matteus nime sääne mugandus, kon *a-st* om saanu *-o-*. Säänest asja tule ette vinne keelen, kon Matteuse õigõusu kujust Matvei om saanu *Motvei* (Мотвѣй) ja kutsminõ *Motuss* (Мотысъ). Ka leedu keelen om *Motiejus*. Nii et ku meil oll' Matis, Matus, sõs võisõ olla ka *Motis, Motus. Nimekuju Mootse takan võisõ olla sisekadu *Motisse* > *Mootse*. A sõs pidänü *-t-* olõma pehme, midä tä olõ ei joht. Usutavamb om *c-s* muutunu *-t-*, vrd valgõvinne keele *Macei* (Мацѣй) ja poola keele *Maciej*.

SAARÕ EVAR

Kümme ammõt

Pensionär URMI AILI kirotas, et läbi terve elo om tedä saatnu tüü. Kül tull' varahadsõn latsõpõlvõn aiaivilä kitsku ja lehmi karata, kolhoosipõllu pääl kõblada ja karalada man hainu küünü aia. A tan om juttu noist suurõpõlvõ ammõtist, midä tä om opnu vai kon tüütänü.

Neläs ammõt – latsiaiakasvataja

Ku uma latsõ väiku olli, lätsi latsiaida meditsiiniões, et näile kotust saia. Olle 1980. aasta. Õe palk olle 60 ja kasvatajal 85 ruublit. Ku olli paar aastat är tüütänü, naksiva tõsõ tüülise ajama, et minku ma kuuli ja opku kasvatajas, sis saa rohkõmb palka.

Nii ma sis lätsigi Taľna pedagoogilidsõ kooli kavvõstõpmistõ innekooli kasvatusõ ala pääle. Egä kuu pidit kimmä päävä kohal käümä. Muul aol tulli kododsõ tüü postiga kuuli saata. Sis viil arvutit es olõ ja televhonõ oll' kah veidü, mobiilist kõnõlõmalda. Uulidsa pääl olli televhoniputka, kost sait kõlista, 2 kopkast minot. Koolin käve kolm aastat, sis sai must latsiaiakasvataja. Tollõn koolin opsõ ma väega pallo tuud, kuis kässiga asjo tetä.

Tüü oll' joba suurõmbidõ latsiga, kes naksi pia kuuli minemä. Näile sai opatus lugõmist ja rehkendämist. A tuu oll' näide jaos rohkõmb päälesunnit tegemine. Parõmba meelega miildü näile luumistüü.

Kül mi sis joonistimi, värve-mi ja kliipsemi egäsugutsit asju. Opõmi lihtsämbät kudamist

ja heegeldämist kah. A kõgõ huvitavam oll' siiditrükk. Tuujaos oll' vaia võtta guassvärv ja segädä PVA-liimiga segi. Ja nii mitmit värve. Tuu seguga sai rõiva (esieranis siididse) pääle tsehkendä nii kirju ku pilte. Nii sai valmis hulga värviliidsi sallõ, rätte ja linikit.

Latsiaian oll' suur saal kah, kon mi kävemi muusigakasvatajaga kuun latsilõ laulõ ja tandsõ oppaman. Latsiga oll' hää toimõnda. Nä olli nii vallatõdõ meelega ja häätahtlugu ja saiva mullõ sama armsas ku uma latsõ.

Ku olli puultõist aastat kasvataja olnu, nõstõti meditsiiniõe palk kah 85 ruubli pääle. Umil latsil sai kah latsiaiaaig läbi ja ma lätsi tagasi tüüle suurdõ meditsiini.

URMI AILI

Hainakuuhja vallutõminõ

MÕTSA MILLA

Olõ joba peris mitu aastat pensil pääl, aigu om rohkõmb ja vahel nakkat taad ilmaellu kaema ja võrdlõmõ uma nuurpõlvõga. Kae vai täambädse ao latsi. Nüüt piät olõmõ tuu vaba aig kõik är kõrraldõt, kas om trenn vai laagri vai muu säetü tegemise, ja ku ei olõ, sis vahisõ niisama telefoni. Mu nuurpõlvõn sai iks es midägi vällä mõtõldu. Mõnikõrd lõppi mõni hää mõtõ suurõ pahandusõga kah.

Olli iks joba üle kümne aasta vana, velle olliva väiksembä. Olf vast keväjäne koolivaheaig ja vanõmbõ lät-sivõ kotust koskilõ är. Ega mi latsõpõlvõn ummapääd väega olla es saa, imä ja esä saiva uma tüü nii säädi, et kiäki olf iks kotun ja vanaimä eläsi kah mi man. Nii et kõgõ hoiti mi tegemisiil silm pääl.

Seokõrd kästi meil olla kõrraliku latsõ ja mul tullf velli perrä kah kaia, ma jo kõgõ vanõmb.

Ollimi vällän, lumi olf väega vesine, suusatõdõ ja kelgutõdõ es saa, midägi muud tullf tetä. Tuul aol pedäsivõ kõik maanimise eläjit kah. Leh-mile ja lambilõ tullf tetä peris pallu haina. Meil olf lauda

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

otsa man hainakuhi, suur saivas keskel. Säält olf hainu joba võetu kah, a kuhi olf iks viil peris korgõ. Mul tullf sis mõtõ, et ma roni kuhja otsa ja velle ja naabritütärlats, tuu olf kah mi puul, pruuvva kah kuhja otsa saia, kuhja är vallutõdõ.

Velle ja naabritütärlats võtsõvõ huugu ja joosiva kuhja külge pite üles ronimõ, haardsõva hainust kinni, a ma tõugassi iks

nä alla. Sattõva kuun hainuga tuu likõ lumõ sisse. Nii prooviti iks mitu kõrda, a sis naksiva velle virisõmõ, et nä tahtva kah kuhja otsa. Vahetimi är, velle saiva kuhja otsa ja mi naabritütärlatsõga naksimi ründämõ. Mul olf jõudu rohkõmb, ma jõudsõ korgõmpalõ ja muiduki tõmmassi rohkõmb hainu kah endäge alla. Lõpus ollimi väsinü ja likõ ja kuhi olf kah lakja

kistu, sinnä lopa sisse.

Ku imä ja esä õdakuspoolõ kodu tulliva, näksevä nä õkva är, mis olf tettü. Vitsu mi es saa, ma ei olõki vitsu saanu, a sõimada külh. Ma sai kõgõ rohkõmb, olli ju vanõmb ja imä meelest pidi mul tuda muduskõist kah iks rohkõmb säääl pää seen olõmõ. Tuud ma ei tiäki, mis noist likõs saanuist hainust sai, vast söõdeti iks lehmile är.

Esieräline unõnagu

Lõpõti Antsla keskkooli 1973. aastal. Koolilõpõtajidõ siän olf neuu Tiiu kah.

2003. aasta suvõl näi esierälist unõnaku. Kõndsõ ümbre, nikani ku jõudsõ vii viirde, kon istsõ Tiiu ja iksõ. Õs olõ kolmkümmend aastat kokku saanu õi unõnäon õga ilmuisi. Nüüd unõnäon astsõ Tiiulõ ligembäle ja küsse: «Tiiu, mis sa tan vii vee-ren ikõt?» Tiiu õs vasta midägi. Küsse viil tõist kõrda: «Mis sul

viga om?» Vastust õs tulõ, heräni üles ja unõnagu sai otsa. Olf hummuk. Mõtli viil päivä, midä unõnagu pidi tähendämä.

Seletüs unõnäolõ tullf umbõs katõ nädäli peräst. Sai teedä, õt Tiiu veli Toivo uppu. Rehken-di vällä, õt unõnäku näi koski nätäl inne. Tiiu õs saaki unõnäon mullõ vastata, õnnõtus olf pääle unõnäku. Olõ taad luku katskümmand üts aastakat indä tiidä hoitnu, a nüüd otsusti paprõ pääle panda.

REILIKU KALEV

Kaonu hammas

Ütsäkümnenidil, ku ma viil Võro sotsiaalosalakunnah tüüti, kävemi tüüseldsilisega kõgõ lõuna aigu Rannatarrõ süümä.

Truugal olf pantu edehambas prottiis. Ütskõrd urbõkuu lõpuh mi väega millegi pääle naarimi, ku jäl süümä sõksõmi. Seldsilisel linnaš kuntshammas lumõlopa sisse. Täl olf väega kaõho umast hambakõsõst. Mi serksimi lumõ määne puul tunni, a hambast es olõ jälgegi.

LIIRA SINGA

Latsilõ

Vastus saada üte nädäli joo-sul meiliaadrõssi pääle latsinukk@umaleht.ee

vai postiga:

Uma Leht,
Tartu 48,
65609 Võro.

Vastussõ mano panõ kirja uma nimi, vannus ja kimmähe ka postiaadrõs.

Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva Võro instituut ja Võro selts VKKF.

Minevã kõrra vastus:

TSIRGUSILM.

Avohinna saava'

KALDA GRETHE (7) JA RANDEL (9) Kaldõmäe küläst.

Kullõ' juttõ Helüaidast!

Rehkendä! Egäle rehkendüse vastussõlõ vastas üts täht. Mis sõna vastussõs kokko sait?

I	O	Õ	K	L	P
11	14	28	4	9	18

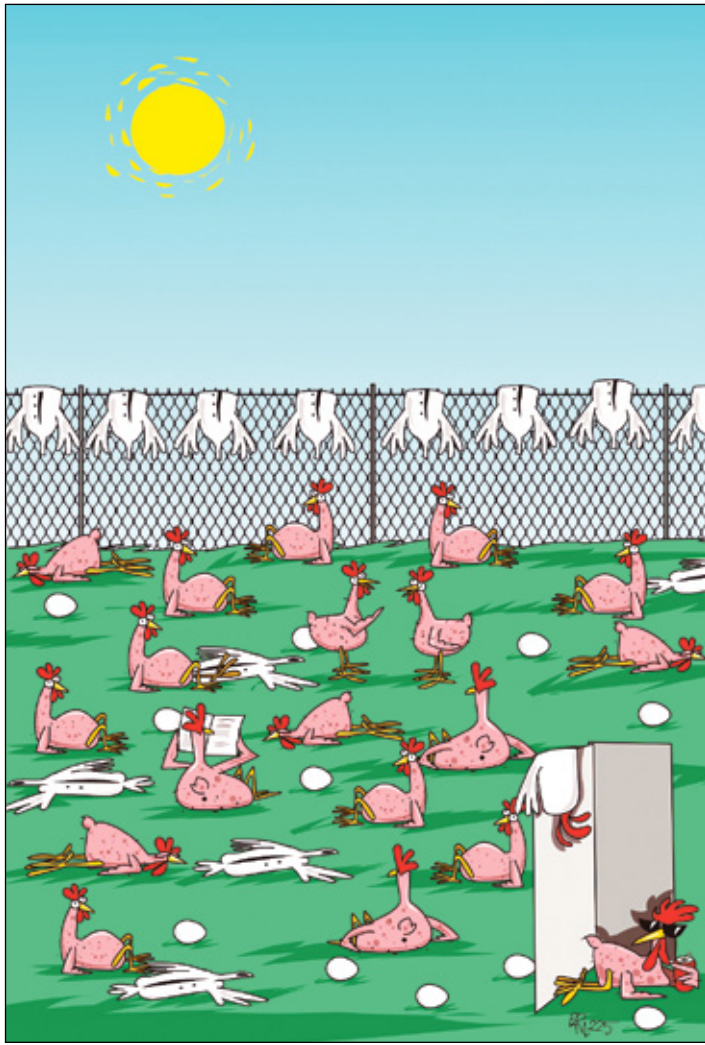
- Mari osf 3 ijätüst. Üts ijätüs massõ 2 eurot. Tä and müüjälõ 10 eurot. Mitu eurot Mari tagasi sai?
- $(3 + 5) \times 2 - 4 : 2 = \underline{\hspace{2cm}}$
- $10 + 12 : 3 = \underline{\hspace{2cm}}$
- Anna jagasi uma 18 kompvekki 2 sõbra vaihõl är. Mitu kompvekki kumbki sai?
- $12 : 3 + 4 \times 2 - 1 = \underline{\hspace{2cm}}$
- $(5 + 1) \times 2 - 9 : 3 = \underline{\hspace{2cm}}$
- Jussi aian olf 2 maaskapinnärd. Egä pindre pääl olf 7 maaskaloomakõist. Egä loomakõsõ külen olf kats verevõt marja. Mitu verevõt marja Juss kokko sai?
- $(24 : 4 - 1) \times 2 + 8 = \underline{\hspace{2cm}}$
- $3 \times 5 + 3 = \underline{\hspace{2cm}}$

Parm tsuskas

Nalapildiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst

Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Noorõ vällämõtloja

Täambäidsi nuuri hulgan om peris pallo säändsit, kes mõnõ massina vai muu aša vällä mõtlõsõ ja esi ehitäse kah. A periselt om säänest asja inne kah olnu.

Mu miis om Lääne-Eestist peri. Tä kõnõl umast kooliaost, kon poisi olli vällä mõtõlnu suurõtükü. Nimä tulli kuuli veidükese varõmb, ku tõisi latsi viil es olõ. Sis tullf oppaja kah, kes lätš brikiatiiri mano juttu ajama, a uma auto jätf tii viirde. Poissõl tullfgi mõtõ, et

säädvä auto nigu suurõtükü. Nä panni väikeisi kardokit auto sumbutajatoro täüs ja moodori tüüle... ja nakaški suurõtük tüüle. Ütstõsõ perrä tulli kardoka ja sattõva lihtsäle vällä. Hää, et kiäki säääl pihta es saa. Direktri käve koolilatsi tüüd kaeman ja jäi rahulõ. Suurõsttüküst es tiä tä midägi ja poisi es keksi kah.

Ma küsse mehe käest, kas nuu koolipoiis ildampa kah midägi vällä mõtli. Tä ütelf, et ei mäletä, a tubli tüümehe kolhoosin tulli näist külh.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Tagatarõ lugu

Ma kuuli raadiost, et inemii-sile ei miildü, ku valitsus tege otsussit tagatarõh. A tuu olõ-i määnegi vahtõnõ asi. Eesti Vabariik sündü õkva niimuu-du: Vinne võimu iist salahuisi saiva mõnõ mehe tagatarõh kokko, teivä valmis esisaisvusõ alosapaprõ ja kõrraldiva tuu ettelugõmisõ.

Katskümmand kuus aastat ildampa juhtu kõik täpipäält sammamuudu. Säksläisi iist

vaõl saiva kokko mehe, kedä mi tiämi ku Tiefert Otto valitsust. Teno noilõ tagatarõ kõnõluisilõ olf võimalik vahtõst vällä hõigada vaba Eesti riik. Nii võisõmi seo aasta pitä riigi 107. sünnüpäivä.

Ma ei tiä, ku suuri ja tähtsõt otsussit täambä säääl tagatarõh tetäs, a usu, et kõik aša, millest säääl kõnõldas, olõ-i halva. Vet inämbüs meistki om umal aol tagatarõh valmis tettü.

MUDA MARI

Telli Uma Leht!

6 kuud – 9 €, 12 kuud – 18 €,

e-arvõ püsimašuleping 1 € kuun.

tellimine.ee/umaleht,
tel 617 7717.